

PROSOPON

NR 1/2011

[s. 47-55]

Pavol Halčín

Červenková interpretácia Nietzscheho filozofie

Červenka's interpretation of Nietzsche's philosophy

Keywords: *immoralism, moral, morality, values, overman, Nietzsche*

Reflexie Nietzscheho filozofie na Slovensku majú rôzne podoby. Každý z autorov týchto reflexií interpretuje Nietzscheho z iných ideovo-motivačných pohľadov a pozícií¹. Jednou z týchto interpretácií je spis Jaromíra Červenku *Friedrich Nietzsche, Studie o jeho imoralismu a jeho předzvěstech v řecké filozofii*, ktorá vyšla v roku 1942. Jaromír Červenka, filozof českého pôvodu, pôsobiaci ako stredoškolský učiteľ v Prešove a Košiciach, pristupuje k Nietzscheho filozofii ako znalec antickej gréckej filozofie a literatúry, pričom poukazuje na vplyvy, ktoré táto grécka kultúra zanechala na prácach filológa a filozofa Friedricha Nietzscheho.

Leitmotívom Červenkovej práce o Nietzsche je problematika morálky analyzovaná a interpretovaná najmä cez pojem imoralizmus. Dokladá to aj stanovisko samotného Nietzscheho, ktorý vo svojej filozofickej autobiografii *Ecce homo* zdôrazňuje, že už v trinástich rokoch ho zaujala problematika morálky a konkrétne otázka pôvodu zla vo svete. Je známe, že už tomto období pripisuje zodpovednosť za existenciu zla vo svete Bohu².

Môžeme súhlasiť s Červenkom, že etika je stredom Nietzscheho diela a Nietzsche neprestáva len na kritickom ocenení hodnôt podávaných súčasnou morálkou, ale keď sa mu tieto hodnoty ukážu ako nie dostatočne oprávnené

¹ R. Dupkala, *Reflexie európskej filozofie na Slovensku*, Prešov 2006, s. 190.

² F. Nietzsche, *Ecce homo*, Bratislava 2004, s. 23.

a vhodné, pokúša sa o konštrukciu nových hodnôt, takých hodnôt, ktoré budú lepšie zodpovedať potrebám ľudstva³. Pojem *imoralizmus*, resp. jeho modifikácie (imorálne, imorálne a pod.) v žiadnom prípade nie je synonymom slova amoralizmus. Označuje skôr pozíciu, perspektívu alebo myšlienkovú figúru, postoj „mimo dobra a zla“. Otázkou však ostáva, či je to pozícia, ktorá stojí mimo akejkolvek morálky alebo je to perspektíva odmietajúca ten druh morálky a morálneho prístupu ku skutočnosti, ktorý Nietzsche nazýva „otrockou morálkou“.

Červenka na to odpovedá dvojako. V úvode jeho práce hovorí, že Nietzscheho imoralizmus je snahou postaviť sa mimo každé morálne hodnotenie, mimo dobro a zlo, aby kritika bol tým objektívnejšia, a ustanovenie nových noriem o to správnejšie, aby nebolo zaťažené názormi, ktoré platili po celé stáročia a ktoré sa stali vlastne súčasťou našej bytosti. No v závere pri analýze plodov Nietzscheho vrcholnej filozofie jednoznačne ukazuje, že *imoralizmus* je odmietnutím toho typu morálneho hodnotenia, ktorá chce samu seba povýšiť na jedínú a univerzálnu – morálku osebe. „Do obsahu pojmu Nietzscheho imoralizmu, podľa Červenku, môžeme teda zahrnúť asi toto: kritiku existujúcej morálky a úsilie o stanovenie nových morálnych hodnôt, ďalej myšlienku nadčloveka a konečne i ateizmus, ktoré vyplývajú z dvoch predchádzajúcich.“⁴

Prv než začneme s analýzou jednotlivých pojmov a konceptov, ktoré spadajú pod pojem *imoralizmus*, upozorníme na zaujímavé vysvetlenie rozporuplnej stránky Nietzscheho filozofie, ktorú nám Červenka ponúka. Je známy Nietzscheho výrok, že „vôľa k systému je nedostatkom poctivosti“.⁵ Práve nesystematickosť, častá kontradiktorkosť, roztrieštenosť Nietzscheho myšlienok bola častokrát terčom kritiky zo strany komentátorov jeho diela. Tak napríklad aj Svätopluk Štúr, ktorý Nietzscheho považuje za „majstra slova, nie myšlienky“ vo svojej knihe *Nemecká vôľa k moci* vidí v Nietzscheho nesystematickosti a nejednotnosti nedostatok intelektuálnej poctivosti a zodpovednosti. Preto je zaujímavý názor Jaromír Červenku, s ktorým sa stotožňujeme, že príčinou nesústavnosti, nesystematickosti Nietzscheho diela je príliš vnímavý a príliš tvorivý duch Nietzscheho, ktorý dokázal prijímať úžasné množstvá podrobných vedomostí a zase ich zo

³ J. Červenka, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1942, s. 5.

⁴ *Ibidem*, s. 8-9.

⁵ F. Nietzsche, *Radostná veda*, Praha 2001, s. 13.

seba v rôznych formách a duchaplných kombináciach vydávať, pri tom však sám bol nemenej plodným a kypel ustavične vo vare nových a nových myšlienok.“⁶

Červenka používa pri výklade Nietzscheho diela dnes už klasickú etapizáciu vývoja jeho filozofie. To znamená, že prvé obdobie charakterizované hlavne prácami *Zrodenie tragédie z ducha hudby* a *Nečasovými úvahami* nazýva obdobím romantickým, obdobie od vydania *Ľudského, príliš ľudského* až po štvrtú knihu *Radostnej vedy*, ktorej posledný aforizmus je ohlásením príchodu Zarathustru, nazýva pozitivistickým obdobím. A konečne posledné najplodnejšie obdobie jeho filozofie začínajúce spisom *Tak vravel Zarathustra* a končiace filozofickou autobiografiou *Ecce homo* nazýva Červenka obdobím konštruktívnym.

Podľa Červenku by bolo omylom domnievať sa, že Nietzsche sa k imoralizmu dopracováva až v poslednom treťom období, ktoré nazýva konštruktívnym a preto poukazuje a hľadá predzvesti neskoršej pozície už v prvých dvoch obdobiach. Už v prvom tzv. romantickom období je Nietzschemu zjavné, že neexistujú žiadne absolútne platné morálne hodnoty. Ukazuje, že v Homérových básňach je možné pozorovať, že sila a krutosť boli vtedy vedúcim princípom ľudského jednania. Nikto sa nedivil tomu, keď Achilles vláčil mŕtvolu Hektora priviazanú ku svojmu vozu, pretože vraj podľa vtedajšieho nazerania Achilles konal celkom správne a mravne. Iným azda zaujímavejším, a filozoficky relevantnejším príkladom o labilnosti a nestálosti mravného hodnotenia je pre Nietzscheho Hesiódovo zobrazenie bohyně Eris. Podľa Hesioda boli uctievané dve bohyně Éris, dobrá a zlá. Pričom jedna z nich, je ukrutná a zlá, pretože vedie ľudstvo do nepriateľského a zhubného boja, druhá však vyvoláva v ľuďoch závisť, vyvoláva spor a tým vedie ľudí k vzájomnému súťaženiu, k snahe vyniknúť nad druhým, či už v sláve, bohatstve, v poznatkoch. S týmto chápaním sporu, agon, ako pozitívnej hybnej sily sa u Nietzscheho stretávame aj neskôr.

Pátrajúc po predzvestiach imoralizmu v rannom období Nietzscheho tvorby je dôležité pripomenúť si niekoľko ďalších myšlienok tu prítomných. V prvom rade ide o Nietzscheho dištancovanie sa od morálneho videnia sveta v jeho prvom diele *Zrodenie tragédie z ducha hudby*, kde píše, že život a svet ako celok sú naveky ospravedlnené jedine ako estetický fenomén⁷. Inou myšlienkou, ktorá už priamo pojmom odkazuje na neskoršie imoralistické pozície je pojem mimomorálne, resp.

⁶ J. Červenka, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1942, s. 11.

⁷ F. Nietzsche, *Zrození tragédie*, Praha 2008, s. 23.

nie-morálneho videnia pravdy a lži. V kratkom spise *Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne* sa Nietzsche pokúša odbremeniť pojem pravdy od morálnych predsudkov a nánosov, a tiež výrazne naštříbiť dogmatický epistemologický optimizmus. Keď paradoxne upozorňuje na fakt, že je len morálnym predsudkom domnievať sa, že pravda je pre nás dôležitejšia ako nepravda.

Ďalšou ideou, ktorá sa neskôr ukáže ako zásadná pre Nietzscheho filozofiu morálky je jeho koncepcia génia, s ktorou sa stretávame v *Nečasových úvahach*. Už tu sa Nietzsche netají so svojim radikálnym elitarizmom, tvrdiac, že „cieľ ľudstva nemôže ležať na konci, ale v jeho najvyšších exemplároch“⁸. Ideálnym ľudským typom z tohto obdobia mu je génius, geniálny umelec. Celé ľudstvo nemá iný význam a účel, ako umožniť zrod veľkého človeka, génia. Nietzsche sa neštíti tomuto účelu podriaďovať všetko, všetko dianie, všetká ľudská námaha a práca musí smerovať k tomuto výsledku a cieľu.

Druhé pozitivistické obdobie je charakterizované ústupom od ideálu génia, od estetizujúcej metafyziky, je snahou exaktne, vedecky precízne ponoriť sa do problému morálky. Nietzsche v tomto období poukazuje na nesmierne množstvo práce, ktorú je potrebné vykonať na tomto poli morálnej filozofie, resp. etiky. Píše: „Kto chce učiniť predmetom svojho štúdia morálne fenomény, otvára pred sebou obrovské pole práce. Všetky druhy vášni je potrebné jednotlivo premyslieť, jednotlivo sledovať v rôznych epochách a národoch, vo veľkých a malých jednotlivcoch; celý ich zmysel i všetky spôsoby ako hodnotia a osvetľujú veci! Zatiaľ nič z toho, čo kedy bytiu zapožičalo farbu nemá dejiny: veď kde sú dejiny lásky, lakomstva, závidosti, svedomia, piety, krutosti?“⁹. Relatívnosť mravných hodnôt, resp. tabúľ hodnôt je už v tomto období samozrejmosťou, je premisou pre ďalšie skúmania a kritiku súdobej morálky, ktorá je v spisoch tohto obdobia veľmi výrazne prítomná. Svoje zastúpenie v tomto období tu má aj kritika kresťanského náboženstva, kritika kresťanskej morálky, ktorá vrcholí až spisom *Antikrist*. Toto druhé obdobie je, ako správne poznamenáva Červenka, pre Nietzscheho prípravou pred nadchádzajúcou mysliteľskou a umeleckou produkciou a končí ohlásením príchodu *Zarathustru* na konci štvrtej knihy *Radostnej vedy*. Incipit *tragedia*¹⁰.

⁸ F. Nietzsche, *Nečasové úvahy*, Praha 2005, s. 135.

⁹ F. Nietzsche, *Radostná veda*, Praha 2001, s. 36.

¹⁰ J. Červenka, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1942, s. 81.

V *Ecce homo* Nietzsche hovorí, že Zarathustra prichádza ako „ničiteľ morálnych právd“, „Zarathustra vytvoril tento najosudovejší omyl, morálku, v dôsledku toho musí byť aj prvý, kto ho rozpozná.“ Pojem morálky, ktorý tu Nietzsche v súvislosti so Zarathustrom používa, reprezentuje „morálku osebe“, absolutizovaný a univerzálny morálny výklad sveta, kde „dobro“ a „zlo“ sú ontologizované. Považované za hodnoty osebe.

Tretie obdobie, ktoré Červenka nazýva konštruktívnym, je, čo sa týka Nietzscheho filozofickej, ale i básnickej produkcie najbohatším. Červenka rozlišuje v tomto období dva druhy spisov. Na jednej strane sú to spisy básnické, filozofická báseň *Tak vrazil Zarathustra*, a *Dionýzske dityramby*, ktorých úlohou je myšlienky „podať sugestívne a dogmatický ako nejaké nové náboženstvo, formou kázania alebo básne, ktorá svojou záľudnou krásou, mohutným pátosom a vnútornou presvedčivosťou dokázala čitateľa strhnúť a mocne zapôsobiť hlavne na cit a vôľu a vyvolať v ňom nezvratné zdanie pravdy.“¹¹ Na druhej strane sú to spisy, kde autor teoreticky i analytický prezentuje svoje názory a snaží sa ich podporiť dôvodmi i dôkazmi ostávajúc pri forme aforizmov. Podľa Červenku sú však tieto knihy, napísané chladným úsudkom, len predohrou k pripravovanému spisu *Wille zur Macht*, k niečomu, čo sa žiaľ už Nietzschemu nepodarilo dokončiť a vydať. Preto Červenka čerpá a pracuje aj so zápiskami z tohto obdobia, kde nachádzame niekoľko náčrtov plánovaného diela, z ktorých posledný z roku 1888 je pre Červenku konečným a pravdepodobne definitívnym rozvrhom. Dozvedáme sa o plánovanej štruktúre pripravovaného diela *Vôľa k moci*, ktorého podtitulom malo byť známe „*Prehodnotenie všetkých hodnôt*“ – „*Umwertung aller Werte*“. Prvou knihou spomínaného „*Prehodnotenia všetkých hodnôt*“ má byť *Antikrist*, známa radikálna kritika kresťanstva, druhou knihou *Der Immoralist* – ktorá mala podávať konštruktívnu kritiku morálky, treťou plánovanou knihou mala byť kritika filozofie s názvom *Wir Jasagende*, a následne posledná štvrtá, nazvaná *Dionýsos*, ktorá mala byť prezentáciou filozofie budúcnosti, filozofie večného návratu.

Pokusme sa teda podať Nietzscheho etickú konštrukciu. Konštruktívna činnosť predpokladá určité kritické stanovisko k existujúcim hodnotám, existujúcej morálke. Nietzsche hovorí, že úlohou, ktorú si filozofia vo vzťahu k morálke od nepamäti kládla bolo zdôvodnenie. Filozofi „chceli morálku zdôvodniť – a každý

¹¹ Ibidem, s. 83.

filozof doteraz veril, že morálku zdôvodnil“. Morálka ako taká bola považovaná za niečo dané, za niečo, čo stojí mimo akýchkoľvek pochybnosti. Jedinou snahou morálnych filozofov bolo nájsť presvedčivé argumenty, a tým vládnucej hierarchii hodnôt zabezpečiť postavenie. Takýto prístup k morálke Nietzsche u filozofov kritizuje a považuje ho len za učeníu formu bezvýhradného uznania. Filozofi sa morálkou zaoberali „ako moralitou svojho okolia, svojho stavu, svojej cirkvi, svojho ducha času, svojej klímy, a svojho územia.“¹² To je jeden z dôvodov, prečo sa nedostali ku skutočným problémom morálneho hodnotenia, ktoré sa podľa Nietzscheho vynárajú až pri porovnaní mnohých „tabúl hodnôt“. Základný predpoklad súdobej morálky, že je jej bezpečne známe, čo je dobro a zlo, by mohol byť omylom, rovnako ako je omylom považovať hodnoty za trvalé a nezmeniteľné. Preto nevyhnutným predpokladom pre každú ďalšiu prácu v tomto smere je „zmena perspektívy“. Je potrebné vykročiť z morálky, postaviť sa „mimo dobro a zlo“. Odmietnutím jedinej morálky, morálky osebe, a uznanie početnosti a rôznosti rozličných typov morálky je však len jedným z prvých krokov. Je potrebné hľadať za najrôznejšími typmi morálnych hodnotení nejaké spoločné znaky, rysy, ktoré sa pravidelne opakujú a vyskytujú. Morálka je na jednej strane pre Nietzscheho rečou afektov svojho tvorcu, no na druhej strane Nietzsche píše, že charakteristickým znakom morálky je poslúchanie istého typu noriem, resp. nasledovanie istých noriem správania. Preto Nietzsche píše, že morálka bola od nepamäti prostriedkom pre „chov“, pestovanie istého typu človeka.

Uchopenie morálky, resp. „morálneho hodnotenia“ ako bezprostredného výrazu potrieb a hodnotení individua privádza Nietzscheho k základnému axiómu jeho etiky, k diferencii morálky pánov a morálky otrokov. Odmietnutie absolútnej jedinej morálky privádza Nietzscheho k vytvoreniu dvoch modelových typov morálneho hodnotenia. Táto typológia evidentne vychádza z mylného antropologického predpokladu o existencii dvoch typov ľudských temperamentov, „pánov“ a „otrokov“, slabých a silných. Inými slovami operuje s nepriateľnou redukciiu množstva a rôznorodosti ľudských temperamentov na jednoduchú dvojicu.

Nietzscheho genealógia ukazuje na prvotnosť „pánskej morálky“. Poučený Theognidom, u ktorého sa pojmy aristokratický – dobrý a naopak plebejský –

¹² F. Nietzsche, *Genealógia morálky*, Praha 2003, s. 79-80.

špatný kryjú, Nietzsche hovorí o „pánskej morálke“ ako o vznešenom type morálneho hodnotenia. Tu je hodnotenie neoddeliteľne spojené s osobou, ktorá hodnotí, je jej výrazom, sebatpotvrdením a zároveň výrazom aktívneho spôsobu života. Hodnoty, základné morálne kategórie sú v tomto prípade určované na základe toho, že sa človek stotožní sám so sebou. Kategória dobrý sa primárne vzťahuje na človeka, ktorý koná. Dobrý (gut) tu znamená vznešený, a vznešeným bol ten, kto bol silný, mocný, statočný. Protikladom k pojmu „dobrý“, tu je kategória „špatný“ (schlecht), čo znamená opovrhnutiahodný. Základnou morálnou kategóriou je tu pojem „dobrého“, ktorý vzniká s radostným triumfujúcim súhlasom človeka s pozitívnymi stránkami života, je prejavom spontánnosti plynúcej z vlastnej sily a veľkosti, a nepotrebuje ku svojej vlastnej existencii svoj protiklad.

Naproti tomu je podľa Nietzscheho „otrocká morálka“ bytostne reakciou na „pánsku morálku“. Jej pojmy a základné etické kategórie „dobré“ (gut) a zlé (böse) vznikajú jednoduchým prevrátením a negáciou prvotnej morálky pánov. Za zlé sa tu považujú tie typy konania, ktoré boli v prípade pánskej morálky považované za dobré. A pojem dobra tu vzniká jednoduchou negáciou toho, čo je uznané za zlé. Inými slovami „otrocká morálka“ uznala za dobré vlastnosti súciti, trpezlivosť, pokoru, vľúdnosť, láskavosť, a naopak odsudzuje moc, silu, krutosť. V tomto prípade morálneho hodnotenia sú hodnoty oddelené od hodnotiaceho subjektu, tu nastáva objektivizácia hodnôt vzniknutých negáciou. Táto objektivizácia je pre Nietzscheho na jednej strane súčasťou veľmi obratnej stratégie, pomocou, ktorej sa slabí, bezmocní dokázali presadiť voči silnému a vznešenému typu človeka, Touto negáciou a následnou objektivizáciou hodnôt nastáva podľa Nietzscheho víťazstvo otrokov v morálke, vďaka ktorému dejiny dostávajú duchovný charakter. Práve na tento rozmer Nietzscheho filozofie Červenka akoby zabúda. Zabúda na bytostnú ambivalentnosť Nietzscheho myslenia a na ten aspekt „víťazstva otrokov“ v morálke, ktorý sám Nietzsche považuje za pozitívny. Objektivizácia hodnôt, oddelenie hodnôt od hodnotiaceho subjektu predstavuje morálku ako prostriedok formovania subjektu. A práve to otvára cestu k vzniku duchovného jedinca, k vzniku individua, ktorý „smie sľúbiť“. Jedinca, ktorý vidí veci a seba z hľadiska pravidelnosti a noriem, učí sa disponovať budúcnosťou, a niesť zodpovednosť za svoje skutky. Človek tak získava nad sebou moc v podobe morálnych pravidiel a prikázaní, ktoré si osvojuje násilným zvládnutím svojich prirodzených nutkaní, pudov a inštinktov. Snaží sa zapamätať si svoje záväzky krutým násilím voči sebe samému. V tomto zmysle

Nietzsche otrockú morálku, ktorá prirovnáva k nemoci, ale k takej akou je tehotenstvo, teda prísľubu budúcnosti, príprave nových možností života¹³.

Avšak tým negatívnym aspektom „otrockej morálky“ je, že jej univerzalizácia, jej uznanie za jediný spôsob morálneho hodnotenia vedie k nivelizácií, k zpriemerňovaniu, je naopak útlakom a krivdou voči tým vznešeným, silným. Reprezentantom otrockej morálky je pre Nietzscheho predovšetkým kresťanské náboženstvo. No Nietzsche ako jedinečný diagnostik dobových trendov vidí v socializme, a rôznych snahách o demokratizáciu Európy vládu otrockej morálky.

Nietzscheho odmietanie demokracie a socializmu vyrastá z jeho celoživotného elitárstva, z jeho presvedčenia, že cieľ ľudstva nespočíva na konci času, ale v jeho najvyšších exemplároch. V tomto kontexte musíme chápať aj jeho ideu nadčloveka, ktorého Zarathustra nazýva „zmyslom Zeme“. Nietzscheho imoralizmus, a apel, resp. projekt prehodnotenia všetkých hodnôt uznáva za hodnotu, o ktorú máme usilovať „vyššieho človeka“, človeka vznešeného. Prostriedkom na dosiahnutie tohto ideálu je odmietnutie otrockej nivelizačnej morálky, a prijatie panskej morálky. „Títo budúci ľudia nebudú sa viac riadiť dnes vo všetkom ľudskom počínaní prevládajúcim príkazom, ty musíš, ale jedine pre vznešeného jedinca dôstojným „ja chcem““¹⁴. Samozrejme, že táto vôľa, ktorú Nietzsche takto presadzuje nie je nutne barbarskou svojvôľou. Je len poukazom na schopnosť vznešeného človeka sám si stanoviť svoje tabule hodnôt a rozkazať si, schopnosťou riadiť svoju moc.

Otázkou, ktorá sa nám pri probléme Nietzscheho elitárstva, alebo nadčloveka objavuje, je, čím je fundovaná, resp. čo je základom presvedčenia o prioritách elity, vyšších ľudí, nadčloveka. Je azda nesprávne pochopená Darwinova teória tým biologickým základom, ktorý nás učí o nutnosti vývoja, ktorý nás vedie k záveru, že človek je len mostom a prechodom, lanom natiahnutým medzi opicou a nadčlovekom? Alebo je to len apel, recept pre pár jednotlivcov, resp. skupiny jednotlivcov ako sa stať „tým, čím som“?

Najpodstatnejšou otázkou, ktorá zatiaľ nebola zodpovedaná, znie: Kto sú tí vyšší ľudia? Aká je ich charakteristika? Nietzscheho popis vyššieho človeka, resp. nadčloveka nemalo pripomínať to, čo v *Nečasových úvahách* napísal o géniovi. Naj-

¹³ Ibidem, s. 65-66.

¹⁴ F. Nietzsche, *Tak pravil Friedrich Nietzsche*, 1999, s. 110.

lepším príkladom toho, čo u Nietzscheho znamená „vyšší typ človeka“ je tento opis Goetheho osobnosti. „Goethe skoncipoval silného veľmi vzdelaného, vo všetkých telesnostiach zručného, seba ovládajúceho, k sebe úctivého človeka, ktorý si smie dopriať celý rozsah a bohatstvo prirodzenosti, ktorý je dosť silný pre túto slobodu, človeka znášateľného nie zo slabosti, ale zo sily, pretože dokáže to, čím by priemerná povaha zahynula, využiť vo svoj prospech; človeka, pre ktorého už nič nie je zakázané, iba ak slabosť, nech sa volá nerestou alebo cnosťou.. Taký oslobodený duch stojí uprostred vesmíru s radostným a dôverčivým fatalizmom, s vierou, že jednotlivo je všetko zavrhnuteľné, že v celku sa všetko vykupuje a potvrdzuje – už nepopiera...“¹⁵.

Červenka teda reflektuje Nietzscheho myslenie výhradne ako morálnu filozofiu, cez primárny pojem imoralizmu. Uvedomuje si možné dezinterpretácie Nietzscheho filozofie plynúce z negatívnych stránok jeho myslenia, no napriek tomu chváli a zdôrazňuje „neohrozenosť, s akou Nietzsche hlásal svoje zásady a statočnosť, s ktorou sa dokázal postaviť proti prúdu bežných názorov.“¹⁶

Červenka bol na Slovensku prvým historikom filozofie, ktorý obrátil pozornosť na problém Nietzscheho imoralizmu a pokúsil sa ho osvetliť v kontextoch antickej (gréckej) filozofie poukazujúc na vplyv Theognisa a Theodora z Kyrény. Červenková práca je jedinečným a záslužným činom, vyniká jasným štýlom a svedčí o hlbokej znalosti nielen pôvodnej Nietzscheho tvorby, ale aj súdobej interpretačnej literatúry.

Summary

The article is focused on Červenka's interpretation of Nietzsche's philosophy. Moral philosophy is the main part and the most valuable outcome of Nietzsche's thinking. The basic term in Červenka's commentary is immoralism. The term immoralism involves all important part of Nietzsche's late thinking, the typology of two morals, his critic of present morality, his critics of Christianity, revaluation of all values and the idea of overman – Uebermensch.

¹⁵ F. Nietzsche, *Zrození tragédie*, Praha 2008, s. 78.

¹⁶ J. Červenka, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1942, s. 259.